

Muqattam gibi dergi ve gazetelerde çok sayıda makalesi yayımlanmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Brockelmann, *GAL Suppl.*, III, 217; Fuâd Sar-rûf, *Ya'kûb Şarrûf: el-'Âlim ve'l-insân*, Beyrut 1960; a.mlf., "Ya'kûb Şarrûf: 1852-1927", *A'lâmü'n-nehdati'l-hadîse*, Beyrut 1991, s. 165-188; N. Farag, *al-Muqtataf 1876-1900: A Study of the Influence of Victorian Thought on Modern Arabic Thought* (doktora tezi, 1969), Oxford University; a.mlf., "The Lewis Affair and the Fortunes of al-Muqtataf", *MES*, VIII/1 (1972), s. 73-83; İsa Mihâil Sâbâ, *Ya'kûb Şarrûf*, Kahire 1980; J. Brugman, *An Introduction to the History of Modern Arabic Literature in Egypt*, Leiden 1984, s. 228-231; A. Ayalon, *The Press in the Arab Middle East: A History*, New York 1995, s. 52-53; H. Daniëls, "Linguistic Conservatism as the Basis for Political Revolution? The fushâ-'ammiyah Debate in Nineteenth-Century Ottoman-Arab Middle Eastern Society", *Language and Revolution: Language and Time* (ed. Frank Brisard v.dğr.), Antwerp 2004, s. 79-92; Abdürrezzâk Abdürrezzâk İsa, *et-Tenşirü'l-Emerikî fî Bilâdi's-Şâm 1834-1914*, Kahire 2005, tür.yer.; Şafîk Jeha, *Darwin and the Crisis of 1882 in the Medical Department: and the First Student Protest in the Arab World in the Syrian Protestant College* (trc. Sally Kaya, ed. Helen Khal), New York 2005, s. 121-138, ayrıca bk. Index; Şükrân Fazlıoğlu, *Arap Romanında Türkler*, İstanbul 2006, s. 141-142, 154-161, 214-226; A. L. Tibawi, "The Genesis and Early History of the Syrian Protestant College, Part II", *MEJ*, XXI/2 (1967), s. 199-212; D. M. Reid, "Syrian Christians, the Rags-To-Riches Story, and Free Enterprise", *IJMES*, I/4 (1970), s. 358-367; A. Gully, "Arabic Linguistic Issues and Controversies of the Late Nineteenth and Early Twentieth Centuries", *JSS*, XLII/1 (1997), s. 75-120; H. J. Sharkey, "A Century in Print: Arabic Journalism and Nationalism in Sudan, 1899-1999", *IJMES*, XXXI/4 (1999), s. 531-549; Sâir Devrî, "Arz li-kitâb 'et-Tenşirü'l-Emerikî fî Bilâdi's-Şâm 1834-1914'", *el-Muhammir*, XIV/239 (http://www.al-moharer.net/moh239/th_douri239b.htm); Muhammed Harb, "el-Muktataf", *DîA*, XXXI, 146-147.

HİLAL GÖRGÜN

SARTON, George Alfred Léon

(1884-1956)

Bilim tarihçisi.

Belçika'nın Ghent şehrinde doğdu. Tahsil hayatını orada tamamlayarak üniversitede felsefe okuduktan sonra 1911'de matematik alanında doktora yaptı. Öğrenciliğinin son yıllarında birkaç romanı yayımlandı ve bir denemesinden dolayı ödül aldı. 1913'te bilim tarihi alanının ilk süreli yayını olan *Isis*'i çıkarmaya başladı. I. Dünya Savaşı'nın başlangıcında Hollanda'ya, ardından İngiltere'ye, oradan Amerika Birleşik Devletleri'ne gitti ve Harvard Üniversitesi'nde felsefe dersleri vermeye başladı (1916). 1918'de Washington'daki Carnegie Enstitüsü'nde araştırmacı olarak ilk düzenli görevine girdi.

1919'da *Isis*'in 2. sayısını çıkaran Sarton 1920'de konferans vermek üzere bir süre Cambridge Üniversitesi'nde bulundu. 1927'de en büyük eseri *Introduction to the History of Science* adlı çalışmasının I. cildini (Homeros'tan Ömer Hayyam'a kadar), 1931'de II. cildini (Rabbi Ben Ezra'dan Roger Bacon'a kadar) yayımladı. Aynı yıl Kuzey Afrika ve Ortadoğu'da araştırmalarda bulundu. 1936'da *Osiris* adlı ikinci bilimsel dergisini çıkardı. 1947-1948 yıllarında *Introduction to the History of Science*'in "XIV. Yüzyılda Bilim ve Öğretim" başlıklı III. cildini tamamladı. 1940'ta Harvard'da bilim tarihi profesörü olan Sarton 1951'de emekliye ayrıldı; ancak öldüğü 22 Mart 1956 tarihine kadar ders vermeye devam etti. Şair ve romancı kızı May Sarton, 1959 yılında babasını tanıttığı *I Knew a Phoenix: Sketches for an Autobiography* başlıklı bir kitap yayımladı. 1963'te Joseph Agassi *Towards an Historiography of Science* adlı çalışmasında onun bilim tarihine yaptığı katkıları eleştirel biçimde inceledi. George Sarton'a ulusal ve uluslararası topluluklar tarafından on şeref madalyası ve çeşitli dünya üniversiteleri tarafından yedi fahri doktora unvanı verilmiştir. Ayrıca Amerikan Bilim Tarihi Derneği, 1955 yılından başlayarak bu alana önemli katkıları bulunan bilim adamlarına verilmek üzere onun adına bir madalya düzenlemiştir.

Sarton, bilim tarihini akademik bir disiplinin haline getiren ve bu yönüyle XX. yüzyıl bilimine ve felsefesine önemli katkıları olan bir ilim adamıdır. Bu alanda başlattığı araştırma süreci daha öncelerden gelen pek çok yanlış kanıyı ortadan kaldırmış, özellikle eski Mısır, Mezopotamya, Hint ve Çin kaynaklarına dayanarak bunların Grek ve Ortaçağ İslâm kültürü üzerindeki derin

izlerini göstermiştir. Araştırmaları aynı zamanda bilimin sürekliliğini, bir uygarlıkta kaybolmaya yüz tuttuğunda diğer bir uygarlıkta gelişmeye devam ettiğini ortaya koymuştur. Bu bağlamda, aynı zamanda felsefenin bilimselleşmesini savunan pozitivist ve yeni pozitivist çizgiye de büyük bir katkıda bulunmuş, eğer bilimsel felsefeden söz edilecekse onun temelinde bilim tarihinin verilerinin yer alması gerektiğini ileri sürmüştür. Sarton bilimin insanın ortaya koyduğu en güvenilir şey olduğuna inanıyordu ve bütün çalışmalarını bilimsel etkinliğinin merkezine yerleştirmesinin ardında yatan asıl sebep de onun bu inancıydı.

Bütün meslek hayatı boyunca Sarton birbirine bağlı iki fikir geliştirmiştir: İnsanlığın birliği, bilginin birliği. Onun *Introduction to the History of Science* adlı çalışması dünya üzerindeki pek çok insan grubunun ne kadar geniş ölçüde farklılık gösterse de birbirleriyle kültürel temasta bulunmaktan geri durmadığını açıkça ortaya koymuştur. Ona göre bilim bütün dünyanın ortak düşüncesidir ve her tür keyfiliğin dışı bırakıldığı, aydın kesimin üzerinde anlaştığı, tartışma alanının ötesinde muvakkaten konmuş bütün olay ve teorilerden düzenlenmiş bir bütündür. Klasik bilimin alanı uluslararası imtiyazlı bir alandır, çünkü bilim her zaman bütün insanların ortak mirasıdır. Üstelik bilim insanı ilerlemenin gerçek mihverini oluşturur ve sosyal organizasyonun temel metotlarını ve gerçek prensibini ortaya koyar (Sayılı, IX/25 [1996], s. 120). Bu anlamda toplumsal ilerlemenin de bilimsel verilerden yararlanmakla gerçekleşeceğini ve topyekün kalkınmanın, ilerlemenin anahtarının bilim olduğunu bütün toplumlara göstermek istemiştir. Bu ise onun deyişiyle hümanizmden başka bir şey değildir. Sarton bilginin birliğini de şöyle değerlendirmektedir: "Bilim tarihi hiç değilse iki farklı biçimde bilimin birliğini kurar. İlki her bilimin ilerlemesi diğer bilimlerin ilerlemesine bağlıdır; yani bilimler bağımsız olmayıp bir biçimde birbirleriyle ilişkilidir ve bu ilişkiler arazi değil organikidir. İkincisi, farklı yerlerde ve zaman zaman farklı metotlarla yapılan bilimsel keşiflerin eş zamanlı olabilmeleri de içsel bir uygunluk gerektirir" (a.g.e., IX/25 [1996], s. 121).

Eserleri. 1. *Introduction to the History of Science* (I-III, Baltimore 1927-1948; Far. trc. Gulâmhüseyin Sadrî Afşâr, *Muqaddime ber Târîh-i 'İlm*, I-III, Tahran 1353-1357 hş.; I-VI, Tahran 1383). 2. *The History of Science and New Humanism* (Bloo-

George
Alfred
Léon Sarton

ington 1931; Ar. trc. İsmâil Müzahhir, *Târîhu'l-‘ilm ve'l-insiyyetü'l-cedîde*, Kahire 1961). **3.** *The Study of the History of Science* (Cambridge, Mass. 1936). **4.** *The Study of the History of Mathematics* (Cambridge, Mass. 1936). **5.** *The Life of Science: Essays in the History of Civilization* (New York 1948; Far. trc. Ahmed Bîreşk, *Sergûzeşt-i ‘İlm*, Tahran 1343 hş.). **6.** *The Incubation of Western Culture in the Middle East* (Washington D.C. 1951; Ar. trc. Ömer Ferruh, *eş-Şekâfetü'l-ğarbiyye fî rî‘âyeti’ş-şarkîl-evsat*, Beyrut 1952). **7.** *A Guide to the History of Science* (Waltham, Mass. 1952). **8.** *A History of Science* (Cambridge 1952; Ar. trc. *Târîhu'l-‘ilm*, I-VI, Kahire 1957-1972; Far. trc. Ahmed Ârâm, *Târîh-i ‘İlm*, Tahran, ts.). **9.** *Galen of Pergamon* (Kansas 1954). **10.** *Ancient Science and Modern Civilization* (Lincoln 1954; Far. trc. Ahmed Bîreşk, *‘İlm-i Qadîm ve Temeddün-i Cedîd*, Tahran 1955; Ar. trc. Abdülhamîd Sabra, *el-‘İlmü'l-qadîm ve'l-medeniyyetü'l-hadişe*, Kahire 1960; T trc. Remzi Demir – Melek Dosay, *Antik Bilim ve Modern Uygarlık*, Ankara 1995). **11.** *Appreciation of Ancient and Medieval Science During the Renaissance* (Philadelphia 1955). **12.** *Six Wings: Men of Science in the Renaissance* (Bloomington 1957; Far. trc. Ahmed Ârâm, *Şeş Bâl: Merdân-i ‘İlm der Rûnesâns*, Tahran 1339 hş.).

Sarton'un bazı önemli makaleleri de şunlardır: "Letter to Hâbib b. Kâtibah" (*Syrian World*, sy. I [1935], s. 4); "A Story of the Arabian Nights" (*ISIS*, XXVIII [1938], s. 321-329); "The Tomb of Omar Khayyam" (*a.g.e.*, XXIX [1938], s. 15-19); "La Transmission au monde moderne de la science ancienne et médiévale" (*Revue d'histoire des sciences*, II [Paris 1949], s. 101-138); "Arabic Science and Learning in the Fifteenth Century, their Decadence and Fall" (*Homenaje a Millàs Vallicrosa*, Barcelona 1956, II, 303-324). Onun en önemli kuramsal yazıları ayrıca Dorothy Stimson tarafından *Sarton on the History of Science* adıyla derlenmiştir (Cambridge, Mass. 1962).

BİBLİYOGRAFYA :

George Sarton, "The Quest for Truth: A Brief Account of Scientific Progress During the Renaissance", *Sarton on the History of Science* (ed. D. Stimson), Cambridge 1962, s. 102-120; E. Garfield, *Essays of an Information Scientist*, Philadelphia 1985, VIII, 241-247; I. B. Cohen, "George Sarton", *ISIS*, XLVIII/3 (1957), s. 286-300; J. B. Conant, "George Sarton and Harvard University", *a.e.*, XLVIII/3 (1957), s. 301-305; D. Singer – Ch. Singer, "George Sarton and History of Science", *a.e.*, XLVIII/3 (1957), s. 306-310; M. Clagett,

"George Sarton: Historian of Medieval Science", *a.e.*, XLVIII/3 (1957), s. 320-322; L. Thorndike, "Some Letters of George Sarton", *a.e.*, XLVIII/3 (1957), s. 323-334; S. Drake, "Galileo Gleanings VIII: The Origin of Galileo's Book on Floating Bodies and the Question of Unknown Academician", *a.e.*, LI/1 (1960), s. 56-63; Sami Hamarneh, "Sarton (1884-1956) and the Arabic-Islamic Legacy", *MTUA*, I/2 (1977), s. 299-318; Aydın Sayılı, "George Sarton ve Bilim Tarihi", *Erdem*, IX/25, Ankara 1996, s. 117-153.

HÜSEYİN GAZİ TOPDEMİR

SARUCA PAŞA

(ö. 818/1415'ten önce)

Gelibolu Tersanesi'ni
ve deniz üssünü kuran
Osmanlı devlet adamı.

Hayatı hakkında kaynaklarda yeterli bilgi yoktur. Bazı kaynaklarda kendisinden sonra yaşayan ve İstanbul'un fethi sırasında vezir olarak görev yapan diğer Saruca Paşa ile karıştırılmıştır. 28 Muharrem 818 (9 Nisan 1415) tarihli vakfiyede Sârimüddin lakabıyla zikredilmekte olup (VGMA, *Vakfiye Defteri*, nr. 776, s. 269, sıra nr. 206), I. Murad ve I. Bayezid devirlerinde görev yapmıştır. Saruca Paşa'nın, I. Murad'ın ilk saltanat yıllarında yaya ordusunun başında Meriç vadisini izleyen yol üzerinde faaliyet gösteren ünlü bir uç beyi olduğu anlaşılmaktadır. İlk Rumeli fetihlerinde önemli rol oynamış olmalıdır. Ona bağlı askerlerin XV. yüzyılın ilk yarısında "ulu beğ nökerleri" olarak Rumeli'nin birçok yerinde timar tasarruf ettikleri tesbit edilmektedir (*Hicrî 835 Tarihli Sûret-i Defter-i Sancak-i Arvanid*, s. XVI). Nitekim 1371'de Çirmen bölgesi fethedildikten sonra bu sancağın kurucusu ve ilk sancak beyi Saruca Paşa olmuştur. Çirmen sancağı defterlerinden anlaşıldığına göre Saruca Paşa, Meriç vadisinde yer alan yaya top- rakları üzerinde tevcih yapma yetkisine sahip bir sancak beyi sıfatıyla teşkilâtın yerleşmesini ve sancağın iskânını sağlamıştır.

Neşrî, 788'de (1386) I. Murad'ın Karmanoğlu Ali Bey'le yaptığı savaşa Saruca Paşa'nın, Çirmen yayalarının başında Rumeli yaya başısı olarak sağ cenahta Şehzade Yâkub Çelebi ile birlikte katıldığını kaydeder. Ayrıca onun Rumeli'de Make-donya ve Arnavutluk taraflarında Türk yayalarının başında uç beyi sıfatıyla faaliyetini sürdürmekte olduğu da belirtilir. Vezîriâzam Çandarlı Ali Paşa'nın 790'da (1388) Bulgaristan'ın Tuna tarafındaki Susmanoz ili denilen Şehirköy'de yaptığı savaşa Sa-

ruca Paşa'nın Rumeli yaya başısı "ulu beğ subaşı" olarak katıldığı bilinmektedir. Neşrî, Kosova savaşı (791/1389) emrinde Aydın ve Saruhan askeri olduğu halde sol tarafta katıldığını yazar (*Cihannümâ*, I, 227, 228, 243, 263, 277, 291, 301). Hoca Sâdeddin Efendi'ye göre ise sağ kanatta olan Şehzade Yıldırım Bayezid'in emrindedir (*Tâcû't-tevârih*, I, 120). Kosova savaşı fetihnâmesinde Anadolu beylerbeyi sıfatıyla emrinde Karaman askerleri de bulunduğu halde savaşta yer aldığına temas edilir (Feridun Bey, I, 113-115). Bunun dışında Âli Mustafa Efendi onun I. Murad döneminde çeşitli beyliklerde bulunduğunu ve Anadolu'da idarecilik yaptığını belirterek Gelibolu'daki sahil sarayından boğazdan bir Frenk gemisinin geçtiğini gören I. Murad'ın emriyle gemiyi durdurduğunu, içinde bulunan Bizans imparatorunun kızını ele geçirdiğini kaydeder. Bu kız Şehzade Bayezid'e nişanlanmış, ayrıca gemideki bütün malları Saruca Paşa'ya verilmiştir (*Künhü'l-ahbâr*, V, 74-75).

Saruca Paşa, Yıldırım Bayezid döneminde de faaliyetlerini sürdürmüştür. Nitekim Yıldırım Bayezid'in Antalya'yı Osmanlı topraklarına kattığı Hamid-ili fetihleri sırasında Çanakkale Boğazı tahkimatıyla uğraştı. Padişah Çanakkale Boğazı'na verdiği askerî ve ticarî önem sebebiyle 792'de (1390) âdetâ bir Boğaz muhafızlığı kurarak Saruca Paşa'yı bu göreve getirdi. Muhafızlığın merkezi olmak üzere Gelibolu'nun bir tepe üstünde olan iç kalesini takviye ettirdi, dış kaleyi yıktırdı ve sunî limanı temizleterek liman ağzında iki kule inşa ettirdi. Bu liman gerektiğinde üç katlı bir zincirle kapatılabiliyordu. Çanakkale'nin tahkiminde büyük bir gayret gösteren Saruca Paşa teşkil ettiği donanma ile Çanakkale Boğazı'nda Osmanlı hâkimiyetini kuvvetle tesis etti. Daha sonra altmış gemiyle Ege denizine açılarak Sakız ve Eğriboz adaları ile Yunanistan sahillerini yağmaladı. Bunun üzerine Venedikliler adalardaki garnizonları ve istihkamları takviyeye başladılar. Bizans'a yardım için harekete geçen Fransa öncülüğündeki müttefik Haçlı donanması 1399'da Çanakkale Boğazı'ndan içeri girdiğinde Gelibolu'da üslenen Saruca Paşa kumandasındaki on sekiz gemilik Türk donanmasıyla karşılaştı ve ilk çatışmada Bozcaada'ya geri çekilmek zorunda kaldı. Sonunda Venedik kadirgamlarının da gelmesiyle daha fazla güçlenen müttefikler Boğaz'ı geçmeyi başarak İstanbul'a ulaşabildi (Turan, s. 229-230).

Saruca Paşa, Ankara Savaşı'nda da (1402) Osmanlı ordusunun önde gelen kumandan-